

imali su crkveni redovi poput isusovaca, kapucina i klarisa prilikom podizanja crkvi, samostana, gimnazija tj. obnove duhovnog života; plemstvo koje je gradnjom palača mijenjalo izgled grada, te brojni trgovci i obrtnici koji će privrednom aktivnošću oživjeti rad mnogobrojnih sajmišta. Povoljan položaj na račvanju pravaca međunarodne razmjene roba, značaj biskupskih sjela i zasjedanja hrvatskog sabora pridonose stvaranju Zagreba kao glavnog hrvatskog državnog središta. 1850. godine dovršava se organski proces oblikovanja jedinstvenog Zagreba ukidanjem starih jurisdikcija.

Iako knjiga dr. Karamana po svom sadržaju djeluje poput usitnjenog djela različitih sadržaja, vezana je određenim osnovnim idejama. Autor prije svega prati osnovu pojave protomodernizacije na privrednom planu u banskoj Hrvatskoj, koja je proizlazila, ali se isto tako često i nametala iz centralnih dvorskih krugova, ne nudeći uvijek najpovoljnija rješenja za hrvatski privredni život. Djelo se u svakom slučaju ne zaustavlja samo na čisto gospodarstvenoj problematici, nego se gradi na široj osnovi koristeći društvene analize. To se uočava uspoređujući važnost ekonomskog razvitka hrvatskih zemalja kao jednog od najvažnijih nosioca svakog napretka, prvo u obnovi zemlje poslije razornih turskih ratova, a na drugoj strani s pojavom preporodnog doba i stvaranjem temelja moderne hrvatske nacije. U kontekstu širih društveno-ekonomskih kretanja, uključujući vanjske, međunarodne faktore, hrvatska privreda nije ostajala po strani, što se vidi na primjerima uspona gradova Karlovca, Rijeke i Zagreba koji su mogli, koristeći svoje geopolitičke prednosti, prerasti u važna privredna središta gdje se ostvarivalo materijalno blagostanje iz kojeg su nicali i duhovne vrijednosti. Analiza je pokazala i prisutnost negativnih pojava. Slaba kupovna moć nije davala povoda za brži i krupniji razvoj robne proizvodnje, a osiromašena manufakturna i industrijska ponuda stagnirala je zadovoljavanjem potreba domaćih bogatijih slojeva na stranom tržištu. Sistem centralizirane vlasti nikada nije dopuštao potpuni slobodni razvoj i nezavisnost ekonomskog života Hrvatske. Nedostatak vlastitog kapitala stavljao je hrvatsku privredu u zavisniji položaj. Mnoga nastojanja hrvatskih djelatnika u korist osuvremenjivanja i jačanja nacionalne ekonomike nikada nisu bila ostvarena. Ponašanje središnje vlasti vidi se i po tome što intervenira često samo onda kada su ugrožene njezine pozicije, a za što je dobar primjer donošenje privremene urbarijalne regulacije, koja je trebala poboljšati položaj seljaštva, a uslijedila je tek poslije brojnih seljačkih buna i nemira. Po svojoj društvenoj strukturi Hrvatska je bila izrazito seljačko društvo i zbog toga autor dosta prostora posvećuje odnosu seljaka prema zemljoplasniku, bilo plemstvu, crkvi ili državi. Urbarijalne reforme nisu donijele rezultate pa je seljaštvo ovo pitanje počelo rješavati tek od revolucije 1848/49. Manufakturna proizvodnja i proces industrijske revolucije hvatali su slabe korijene u hrvatskim krajevima što je jednostavno značilo i zaostajanje u privrednoj transformaciji po ugledu na razvijenu zapadnu Europu.

Djelo »Privredni život banske Hrvatske« velik je doprinos razumijevanju ekonomske povijesti toga doba. Ušavši u samu dubinu pojedinih problema privredne tematike, ostvarene su mogućnosti za dalja istraživanja, jer ovo područje traži stalna ispitivanja.

Stjepan Matković

NIKOLA Č O L A K, REGESTI MARITTIMI CROATI
HRVATSKA POMORSKA REGESTA II
Padova 1993, str. 868.

Nakon I. sveska istog naslova (usp. prikaz »Radovi« 24/1991; 315-316), pojavio se ovaj voluminozni nastavak. Materija se odnosi na XVIII. st. i obuhvaća razdoblje od 1700. do 1765. godine. Stoga i nosi naslov »Osamnaesto stoljeće, I. dio. Plovidba na Jadranu. Vrela, sv. II, Dokumentarna vrela II.«

U »Predgovoru« autor naglašava da je »glavni cilj niza povijesnih izdanja pružiti istraživačima povijesti potpunu zbirku dokumenata koji se odnose na povijest pomorstva hrvatskog naroda, u punom smislu jedini povijesni narod u velikoj porodici slavenske rase« (9). Budući da od XVI. stoljeća postoji velik broj dokumenata, dolaze u obzir jedi-

no regesta, osim u iznimnim slučajevima kad se radi o prvorazrednim dokumentima, koje je poželjno objaviti u cijelosti.

Autor je odlučio izraditi regesta za XVI, XVII. i XVIII. stoljeće, ali tako da započinje s XVIII. st. Razlog je, prema njemu, što su XVI. i XVII. st. bolje obrađeni, a dokumenti XVIII. st. su »daleko potpuniji i daju nam stoga odgovore i točnija rješenja problema koji se stavljaju pred nas.« U programu rada obratio je pažnju na hrvatska pomorska regesta XVIII. st, koji se odnose na pomorstvo na Jadranu. Kasnije će doći na red oni koji se tiču Sredozemlja i Atlantika.

Obuhvatio je sedam područja: Boka Kotorska, Dubrovnik, Dalmacija, Hrvatsko Primorje, Kvarner, Istra, Carstvo vodeći računa da se nalaze u sklopu četiri države: Habsburške Monarhije, Turske, Venecije i Dubrovačke Republike.

U uvodnom dijelu su još: popis izvora, zapravo arhiva odakle su vađeni dokumenti; toponomastika hrvatsko-talijanska i albanska; način izgovora hrvatskih i albanskih riječi; kratice u talijanskom i hrvatskom tekstu.

Slijede regesta kronološki nizana, što čini glavni korpus knjige. Autor ih je popratio vrlo dobrim i znalačkim komentarom. Objasnjava nazive, imena, pojmove, materiju s onomastičkog i toponomastičkog i uza to analitičkog, etimološkog, povijesnog i gospodarskog stajališta. Tumači imena mjesta, moneta, vrste brodova, vrste tereta, mjere, pristojbe, vrste odjeće (tkanine), patronimike i slične derivatne, itd. To je pravi leksikon jezičnih pojava s potrebnim objašnjenjima. Na taj način svih 6891 regesta postaju jasniji, razumljiviji i upotrebljiviji.

Nakon toga je brojčani popis dokumenata kronološkim redom s oznakom provenijencije - svi su iz Ancone.

U Kazalu imena potanko su navedeni svi koji se spominju u registama. Jednako tome i mjesta u odgovarajućem Kazalu. Iscrpno je i Kazalo materije (Indice analitico) sa vrstama tereta, zanimanja, mjera, inventara i vrste brodova.

U »Pogovoru« se ukratko osvrće na pomorsku povijest Jadranske Hrvatske od Boke Kotorske (Kotor, Dobrota, Prčanj) preko Splita, Sibenika, Zadra, Istre (Rovinj, Lovran), Kvarnera (Mali i Veli Lošinj).

Dubrovačkoj Republici s pravom je autor odredio posebno mjesto i odvojen je razmatra. Dubrovnik je, naime, u ovom vremenu najznačajniji nosilac svih pomorskih potencijala na istočnoj jadranskoj obali. To je doba, posebice nakon 1734, kad se Dubrovnik ponovno uzdiže u pomorstvu, približavajući se razini XVI. stoljeća i vremenu prije potresa 1667. godine. Dubrovačka vlada sada objavljuje i prve ordinance za navigaciju koje su 1784. prerasle u »Pomorski kodeks«. Na Jadranskom moru u XVIII. st. jača uloga Habsburgovaca. Ujedno su sve prisutniji brodovi atlantskih država Francuske, Engleske i Nizozemske na štetu Venecije. Dubrovačka neutralna zastava u mediteranskim sukobima utirala je put novom dubrovačkom pomorskom usponu, jer se mogla kretati i trgovati među zaraćenim stranama. Na žalost, uspon je prekinula francuska okupacija i aneksija 1806. i 1808. godine.

Autor predočuje iz ovdje objavljenih dokumenata dubrovačke rodove koji su se najviše istakli u pomorstvu, kao i one koji se pojedinačno javljaju. Po etničkoj pripadnosti gotovo su svi Hrvati - 91,31%, te Talijani - 9,59%. Po mjestu rođenja prevladavaju oni iz Cavtata, Pelješca, Dubrovnika i Rijeke Dubrovačke.

Plovidbene rute najviše su bile usmjerene prema Ankoni. Stoga autor zaključuje »da je Dubrovnik u XVIII. st. predstavljao glavnu skelu za trgovinski izvoz robe s Balkana i Levanta usmjeren prema Ankoni« (850).

Tereti, koje su prevozili dubrovački brodovi, po težinskom redosljedu, jesu: vosak, drvo, šišarke (vallonea), vuna, duhan, pamuk, kože. Svi oni nadilaze milijun kilograma u prijevozu. Slijede zatim: vuneni pokrivači (schiavine), kordovan, vino, kože sitnog zuba i ulje. U prijevozu kože krupnog zuba Dubrovnik je držao pravi monopol.

Oba sveska savjesno su priređena. Ostatak će, zacijelo, temeljem za buduća pomorska istraživanja djelatnosti i djelotvornosti hrvatskih pomoraca na Jadranu. Poželjno je da se pojave i daljnji najavljeni svesci.

Oba sveska mogu se naručiti: »Centro studi storic croati - Venezia« - Sede: 35100 Padova - c.P. 625 - v.C. Piccio 52.

Josip Lučić

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.